

۹۰ دقیقه تدریس

۹۰ دقیقه زندگی

به سفارش دبیرخانه کشوری جشنواره الگوهای برتر
تدریس - شهر تهران

تألیف و گردآوری

زهرا دهان نوری

حجت‌اله سدامرادی

صلاح اسمعیلی گرجار

کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی دانشگاه علامه طباطبائی

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۸

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه	: دهقان نیری، زهرا، ۱۳۴۶-
عنوان و نام پدیدآور	: ۹۰ دقیقه تدریس؛ ۹۰ دقیقه زندگی / تألیف و گردآوری زهرا دهقان نیری، حجت‌اله خدامرادی، صلاح اسمعیلی گوجار؛ به سفارش دبیرخانه کشوری جشنواره الگوهای برتر تدریس - شهر تهران.
مشخصات نشر	: تهران : آوای نور، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۲ ص.
شابک	: 978-600-309-510-6
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
عنوان گسترده	: ۹۰ دقیقه تدریس؛ ۹۰ دقیقه زندگی.
موضوع	: تدریس / Effective teaching
موضوع	: کلاسبازی / Classroom management
موضوع	: انگیزش و آموزش / Motivation in education
شناسه افزوده	: خدامرادی، حجت‌اله، ۱۳۴۷-
شناسه افزوده	: اسمعیلی گوجار، صلاح، ۱۳۴۷-
شناسه افزوده	: جشنواره الگوهای برتر تدریس - دبیرخانه کشوری
رده بندی کنگره	: LB۱۰۳۵/۳
رده بندی دیویی	: ۳۷۱/۱۰۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۹۹۲۵۲

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظامی، پلاک ۹۹، طبقه دوم تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۲۸۰۸۸۲

۹۰ دقیقه تدریس؛ ۹۰ دقیقه زندگی

به سفارش دبیرخانه کشوری جشنواره الگوهای برتر تدریس - شهر تهران
تألیف و گردآوری: زهرا دهقان نیری - حجت‌اله خدامرادی - صلاح اسمعیلی گوجار
ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ: اول ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۵۱۰-۶

قیمت ۳۳۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه.....
۱۵.....	فصل اول: مفهوم تدریس.....
۱۷.....	مقدمه.....
۱۷.....	ضرورت درک مفهوم تدریس.....
۱۷.....	تدریس چیست؟.....
۱۹.....	ویژگی های تدریس.....
۲۱.....	فصل دوم: نظریه یادگیری.....
۲۳.....	مقدمه.....
۲۳.....	یادگیری.....
۲۴.....	نظریه یادگیری.....
۲۶.....	نظریه های یادگیری.....
۳۳.....	روش های مختلف سازماندهی عمودی محتوا.....
۵۵.....	فصل سوم: رفتار ورودی.....
۵۷.....	مقدمه.....
۵۷.....	رفتار ورودی.....
۵۹.....	عوامل مؤثر در رفتار ورودی.....
۶۰.....	تشخیص رفتار ورودی.....
۶۵.....	فصل چهارم: ایجاد انگیزه.....
۶۷.....	مقدمه.....
۶۷.....	تعریف انگیزش و انگیزه.....
۶۸.....	نظریه های انگیزش.....
۶۸.....	رویکرد رفتارگرایی و انگیزش.....
۶۹.....	رویکرد انسان گرایی.....

۶۹	رویکرد شناختی
۷۱	رویکرد اجتماعی - فرهنگی
۷۲	رویکرد یادگیری اجتماعی
۷۲	اصول کلی انگیزش
۷۳	انگیزش پیشرفت
۷۴	انگیزش پیشرفت تحصیلی
۷۶	انگیزش درونی و بیرونی برای پیشرفت
۷۷	الگوی کُتر (الگوی طراحی انگیزه ای)
۸۱	راه‌های ایجاد انگیزه
۸۳	فصل پنجم: انتخاب روش تدریس متناسب با موضوعات آموزش
۸۵	مقدمه
۸۵	رویکردهای استقرایی - قیاسی
۸۶	معرفی روش‌های تدریس
۹۵	فصل ششم: الگوهای طراحی آموزشی
۹۷	مقدمه
۹۷	الگوی عمومی طراحی آموزشی (ADDIE)
۹۸	الگوی طراحی گانه و بریگر
۱۰۳	الگوی هینچ و همکاران
۱۰۷	فصل هفتم: مدیریت کلاس
۱۰۹	مقدمه
۱۱۰	مدیریت کلاس
۱۱۲	تعریف نظم و انضباط
۱۱۳	علل بی نظمی
۱۱۵	مدیریت کلاسی
۱۲۳	یادگیری و انگیزه
۱۲۷	مؤلفه‌های اصلی مدیریت کلاسی
۱۳۱	خلاصه

۱۳۳	فصل هشتم: استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات
۱۳۵	مقدمه
۱۳۶	بازی های رایانه ای
۱۴۲	شبیه سازی های کامپیوتری
۱۴۶	واقعیت افزوده و واقعیت مجازی
۱۵۳	شبکه های اجتماعی
۱۶۱	فصل نهم: بازخورد و ارزشیابی
۱۶۳	مقدمه
۱۶۳	آزمون، اندازه گیری، آموختن، ارزشیابی، بازخورد و ارزشیابی
۱۶۵	رابطه بین ارزشیابی و هدف های آموزشی
۱۷۱	منابع
۱۷۵	پیوست: طرح درس

مقدمه

قال علی علیه السلام

زكاةُ العلمِ بذلُکَ لِلمُسْتَحِقِّهِ واجتهادُ النفسِ فی العملِ به؛ زکات دانش، آموزش به کسانی که شایسته آن‌اند و کوشش در عمل به آن است (غررالحکم و درر الکلم، ص ۴۴، ح ۱۳۲)

تدریس اثربخش یکی از دغدغه‌های بسیار مهم نظام‌های تعلیم و تربیت است و منظور از آن، فرآیند برس‌رویه یاددهی یادگیری اطلاعات، مهارت‌ها و نگرش‌های مثبت درباره موضوعی است که متناسب با گروه سنی خاص و در شرایط زمانی معین به اجرا درآمده است. هدف از تعلیم و تربیت تنها انتقال میراث فرهنگی و تجارب بشری به نسل جدید نیست، بلکه رسالت نظام‌های آموزشی را ایجاد تغییرات مطلوب در نگرش‌ها، شناخت و در نهایت رفتار انسان‌ها دانسته‌اند. شناخت و آگاهی معلمان از نظریه‌های یادگیری و الگوهای تدریس اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا کلاس‌های درس جایگاهی برای هدایت، نظارت و یادگیری هستند و معلم همچون ناظر و سازمان دهنده است. معلم افزون بر آگاهی‌های لازم در زمینه ماده درسی، باید درباره‌ی شیوه‌های طراحی آموزشی و ارزشیابی آن نیز دانش و مهارت کافی داشته باشد.

اهمیت و ثمربخشی روش‌های تدریس و یادگیری بهتر هر زمان مورد نظر دانشمندان و محققین علوم تربیتی بوده است. تاریخچه مطالعات نشان می‌دهد روش‌های تدریس چه در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و چه در ایجاد انگیزه و رضایت خاطر، پرورش شخصیت و رشد خلاقیت آنان مؤثر است، وظیفه معلمان در فرآیند تدریس تنها انتقال دانش به متربیان نیست بلکه باید زمینه درک و اصلاح موقعیت و شرایط مطلوب یادگیری را طوری برای متربیان خود فراهم نمایند که آنان بتوانند در ارتباطاتشان با خود، خداوند، خلق و خلقت موفق بوده و چگونه اندیشیدن، شاد بودن، خوشبخت بودن و چگونه موفق بودن را فراگیرند. امروزه شیوه‌های نوین و فعال توجه معلمان را به خود جلب کرده است در این شیوه‌ها فراگیر و علایق و توانمندی‌های او در مرکز

توجه قرار دارد و معلم تلاش می‌کند تا توانایی فراگیران را در مهارت‌های گوش دادن، گفتن، خواندن، نوشتن، استدلال، مقایسه، تطبیق، تجزیه و تحلیل، سازندگی و خلاقیت تقویت کند و با توجه به این موضوع محتوای درسی را در کلاس ارائه می‌دهد.

از دیگر سو چستی تربیت، چرایی و چگونگی آن از دیرباز، یکی از سؤالات اساسی بشر برای رسیدن به سلامت روحی و جسمی بوده است. در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش تعریف تربیت عبارت است از: «فرایند تعاملی زمینه‌ساز تکوین و تعالی پیوسته هویت متربیان، به صورتی یکپارچه و مبتنی بر نظام معیار اسلامی، به منظور هدایت ایشان در مسیر آماده شدن جهت تحقق آگاهانه و اختیاری مراتب حیات طیبه در همه ابعاد»

با توجه به این تعریف، معلم با شناخت همه‌جانبه تربیتی، جریان تربیت را در کنار آموزش با به‌کارگیری روش‌های مهارت‌یادگیری در همه ابعاد بر اساس فطرت او پیش می‌برد. در منابع مختلف، ساحت‌های متفاوت و مشترکی برای تربیت آدمی مطرح شده است که در این بین، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به‌عنوان یک منبع مادر، قابل ارجاع‌تر می‌باشد؛ چراکه بر اساس بررسی‌های مبانی مؤلف، دقت نظر در این زمینه، اقدام به معرفی ساحت‌های شش‌گانه‌ی تربیت نموده است که در ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود:

۱. ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

۲. ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی

۳. ساحت تربیت زیستی و بدنی

۴. ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری

۵. ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

۶. ساحت تربیت علمی و فناوری

بنابراین مسئله تربیت و ساحت‌های آن از موارد بسیار مهم در سیر زندگانی انسان از آغاز تا به‌نهایت است. پرورش یا تربیت «جریانی است منظم و مستمر که هدف آن هدایت رشد جسمانی، شناختی، اخلاقی و اجتماعی یا به‌طور کلی رشد همه‌جانبه

شخصیت دانش‌آموزان در جهت کسب و درک معارف بشری و هنجارهای موردپذیرش جامعه و نیز کمک به شکوفا شدن استعداد آنان است. بر اساس چنین تعریفی پرورش یک نظام است، نظامی که کارکرد اساسی‌اش شکوفا کردن استعداد و تربیت شهروندانی است که هنجارهای موردپذیرش جامعه را کسب کنند و متعهد به ارزش‌های آن باشند. نظام تربیتی باید رشد مهارت‌های شناختی از قبیل تفکر انتقادی، تحلیل ارزش‌ها و مهارت‌های گروهی را در کانون کارکردهای خود قرار دهد تا زمینه‌ی مردم‌سالاری در جامعه فراهم شود. گروهی از صاحب‌نظران بر این باورند که نظام تربیتی باید عامل تغییر و تحول اجتماعی باشد.

تحلیل مفاهیم کارکردهای ذکرشده نشان می‌دهد که به‌هیچ‌وجه نمی‌توان مفهوم «پرورش» را با مفاهیمی چون آموزش، تدریس و یا حرفه‌آموزی یکی دانست. پرورش مفهومی کلی است که می‌تواند سایر مفاهیم را در درون خود جای دهد. مفهوم آموزش برخلاف پرورش یک نظام نیست، بلکه آموزش، فعالیتی است هدفمند و از پیش طراحی شده که هدفش فراهم کردن فرصت‌ها و موقعیت‌هایی است که امر یادگیری را در درون یک نظام پرورشی تسهیل کند و سرعت بخشد؛ بنابراین آموزش و سیله‌ای است برای پرورش، نه خود پرورش. آموزش ممکن است با حضور معلم و یا بدون حضور معلم از طریق فیلم، رادیو، تلویزیون و سایر رسانه‌ها صورت گیرد.

مفهوم تدریس به آن قسمت از فعالیت‌های آموزشی که با حضور معلم در کلاس درس اتفاق می‌افتد اطلاق می‌شود. تدریس بخشی از آموزش است، به‌طوری‌که چون آموزش یک سلسله فعالیت‌های منظم، هدف‌دار و از پیش تعیین شده را در بر می‌گیرد و هدفش ایجاد شرایط مطلوب یادگیری از سوی معلم است. به آن قسمت از فعالیت‌های آموزشی که به وسیله‌ی رسانه‌ها و بدون حضور و تعامل معلم با دانش‌آموزان صورت می‌گیرد به‌هیچ‌وجه تدریس گفته نمی‌شود؛ بنابراین آموزش معنایی عام‌تر از تدریس دارد. به عبارت دیگر می‌توان گفت هر تدریسی آموزش است، ولی هر آموزشی ممکن است تدریس نباشد.

برای اجرای هر برنامه مشخص نمودن چارچوب‌ها و خط‌مشی‌های کلی فعالیت‌ها امری ضروری است و سپس روش اجرا و وسایل و امکانات موردنیاز برای فعالیت و تحقق اهداف تعلیم و تربیت تعیین و انتخاب می‌شود.

در این کتاب علاوه بر مبانی و روش‌های تدریس، به راهبردهای مورد نیاز معلم در زمینه‌های مختلف مانند انگیزش، انتخاب وسایل کمک آموزشی، ارزشیابی پرداخته شده است. کتاب حاضر شامل نه فصل است.

در فصل اول مفهوم تدریس از دیدگاه‌های مختلف تعریف و ضرورت بررسی آن تبیین شده است. ویژگی‌های تدریس اثربخش نیز در این فصل مورد بررسی قرار گرفته است. انتخاب روش تدریس به دیدگاه آموزش‌دهنده نسبت به یادگیری وابسته است. دیدگاه‌های متمایزی در یادگیری وجود دارد که آنها را تحت عنوان رفتارگرایی، شناخت‌گرایی، سازندگراس و ارتباط‌گرایی می‌شناسیم. هریک از این دیدگاه‌ها نگاهی متفاوت نسبت به یادگیری و آموزش دارند. در فصل دوم مبانی نظری هر یک از این دیدگاه‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل سوم یکی از راهبردهای اساسی قبل از شروع آموزش به نام رفتارهای ورودی ارائه شده است. در این فصل نشان داده شده است که چگونه می‌توان رفتار ورودی را مشخص کرد و جهت تحقق این هدف دو ابزار مهم به نام ارزشیابی تشخیصی و آغازین معرفی شده‌اند.

هیچ آموزشی بدون وجود انگیزه محقق نخواهد شد، در راقی انگیزه لازمه و مقدمه یادگیری است. بحث در زمینه انگیزه در فصل چهارم ارائه شده است. در این فصل به بررسی مبانی نظری انگیزه از دیدگاه‌های مختلف پرداخته شده است. سپس اصول کلی انگیزه مطرح و جهت ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان یکی از معروف‌ترین الگوهای انگیزشی به نام الگوی طراحی انگیزه‌ای ارائه و راهبردهای تحقق آن نیز مورد بحث و بررسی قرار گرفته‌اند. در فصل پنجم تعدادی از روش‌های تدریس اثربخش ارائه شده‌اند. با توجه به اینکه روش‌های تدریس زیادی وجود دارد و امکان گنجاندن تمام آنها در کتاب حاضر مقدور نیست به معرفی تعدادی از روش‌های مطرح پرداخته شده و

به خوانندگان محترم توصیه می شود جهت آشنایی بیشتر با انواع روش های به منابع معرفی شده در انتهای کتاب مراجعه نمایند.

هر معلم یک طراح آموزش است. بنابراین آشنایی با الگوهای طراحی آموزشی ضروری به نظر می رسد. توجه به فرایند یادگیری جهت رسیدن به هدف نهایی بسیار مهم است به طوری که وجود خلأ در این فرایند تحقق هدف اصلی تدریس را با مشکل مواجه می کند. الگوهای طراحی آموزشی به بررسی مؤلفه های اصلی فرایند یادگیری می پردازند و مبردهای لازم جهت تحقق هریک از این اهداف را به ما ارائه می دهند. تعدادی از این الگوها در فصل ششم ارائه شده اند.

روشن است که بخش زیادی از تلاش معلم در کلاس های درس صرف ایجاد نظم می شود. جهت ایجاد نظم، تلاش و تحقق هدف تدریس معلم باید با راهبردهایی آشنا باشد تا بتواند دلایل بی تناسبی و سناسایی کند و به نحو مطلوبی به رفع آن پردازد. این موضوع در فصل هفتم مورد بررسی قرار گرفته است. با توجه به اینکه یادگیرندگان امروزی در محیطی تکنولوژی محور رشد می کنند به طوری که به آنها نسل دیجیتال گفته می شود، آشنایی معلم با فناوری های جدید ضروری است. در فصل هشتم تعدادی از این فناوری ها مانند بازی های رایانه ای، شبیه سازی های رایانه ای، واقعیت مجازی و افزوده و شبکه های اجتماعی معرفی و برای هریک از آنها نیز نمونه هایی ارائه شده است. در آخرین فصل به بحث مهم ارزشیابی پرداخته شده است. معلم از کجا باید بداند اهداف تدریس وی محقق شده است؟ پاسخ این سوال با استفاده از ارزشیابی ممکن می شود. البته باید به این نکته هم توجه کرد که ارزشیابی در تمام مراحل تدریس وجود دارد و فقط مختص پایان آموزش نیست.

امید است این اثر بتواند راهگشای معلمان و محققان در زمینه آگاهی و شناخت از امر مهم تدریس باشد. بی تردید با وجود زحمات فراوان جهت تهیه این کتاب ضعف ها و کاستی هایی در آن وجود دارد، خواهشمند است جهت ارائه انتقادات و پیشنهادات خود جهت بهبود هرچه بهتر به آدرس ds.tehranmedu.ir مراجعه فرمائید.